

Świętość, czy jakość życia?

O wartości i sensie życia w świetle nauczania Jana Pawła II

Jan Paweł II – zwany m.in. papieżem życia – w swoim nauczaniu wiele uwagi poświęcił prawdzie o wartości ludzkiego życia, odnosząc się w czasie pontyfikatu do różnorodnych zagadnień związanych z tym zagadnieniem. Dlatego też w nauczaniu poruszał problematykę inżynierii genetycznej, bioetyki oraz współczesnych zagrożeń dla życia. Jego głos wpisał się w obowiązującą doktrynę Kościoła katolickiego na ten temat¹.

W niniejszym artykule podejmuję zagadnienie wartości życia, dokonując pewnej konfrontacji pomiędzy kategorią „świętości życia” – używaną w nauczaniu Kościoła katolickiego, a kategorią „jakości życia”, funkcjonującą w wielu dyscyplinach naukowych. W pierwszej kolejności ukazuję rozumienie wartości życia w świetle nauczania Jana Pawła II. Następnie prezentuję krótką historię pojęcia jakości życia, dokonując jego operacjonalizacji. Dalsza część analizy dotyczy wieloznacznego rozumienia tego terminu w kontekście pokrewnych mu pojęć. W końcowej części dokonuję oceny przydatności kategorii jakości życia zarówno w nauczaniu Kościoła katolickiego, jak i w naukach społecznych i medycznych.

1. Teologiczny i etyczny namysł nad zjawiskiem ludzkiego życia

W nauczaniu Kościoła katolickiego wyraźnie mówi się o życiu jako wartości naczelnnej i fundamentalnej, ale nie absolutnej. Kościół podkreślając niezwykłą wartość ludzkiego życia, posługuje się m.in. takimi pojęciami i wyrażeniami jak: wartość

¹ Zob. A. Sujka (opr.), *Jan Paweł II. O życiu – aborcja, eutanazja, wojna*, Kraków 2005; A. Żurek, *Wartość ludzkiego życia według nauczania Jana Pawła II*, w: J. Śledzianowski, T. Sakowicz (red.), *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce 2006, s. 45–50.

życia, święty charakter życia, świętość życia, Ewangelia życia (ewangelia cierpienia, ewangelizacja śmierci, itd².

W encyklice *Evangelium vitae*, która w całości poświęcona jest wartości i nienaruszalności ludzkiego życia, odnajdujemy wykładnię Kościoła na ten temat i jej uzasadnienie³. Według niej życie ludzkie jest święte i jawi się jako szczególne dobro z kilku powodów.

Po pierwsze, jest ono „inne i odrębne od życia wszelkich innych stworzeń żyjących” (EV nr 34). Ta odrębność wyraża się m.in. poprzez fakt, że stworzenie człowieka przedstawione jest w Księdze Rodzaju (Rdz 1, 26–27) jako „owoc specjalnej decyzji Boga i Jego postanowienia, by połączyć człowieka ze Stwórcą szczególną i specyficzną więzią: «Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego nam» (Rdz 1, 26)” (EV nr 34). Poza tym, człowiek został wyposażony „w jemu tylko właściwe władze duchowe, takie jak rozum, rozeznanie dobra i zła, wolna wola” (EV nr 34).

Po drugie, życie ludzkie w związku z wcześniejszymi stwierdzeniami „jest w świecie objawieniem Boga, znakiem Jego obecności, śladem Jego chwały”, przez co człowiek z woli Stwórcy jawi się jako „szczyt i ukoronowanie stwórczego działania Boga”, który wszystko w rzeczywistości stworzonej ukierunkował ku człowiekowi (EV nr 34).

Po trzecie, wartość ludzkiego życia pomimo „osłabienia” i „zamazania” przez grzech zarówno pierwotny, jak i każdy późniejszy, została na nowo potwierdzona i objawiona w tajemnicy Wcielenia⁴ i Odkupienia⁵.

Po czwarte, nieporównywalna wartość ludzkiego życia wynika także i z tego, że będąc „podstawowym warunkiem, początkowym etapem i integralną częścią całego i niepodzielnego procesu ludzkiej egzystencji” (EV nr 2), „jest czymś więcej niż tylko istnieniem w czasie. Jest dążeniem ku pełni życia; jest załączkiem istnienia,

2 Zob. indeks rzeczowy w publikacjach: K. Szczygieł (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, t. 1, Tarnów 1998 oraz J. Brusilo (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, t. 2, Tarnów 2012.

3 Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae. O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego* (25.03.1995). W dalszej części artykułu stosuję skrót: EV.

4 Jan Paweł II napisał, że „Boże Narodzenie objawiło również głęboki sens każdego ludzkiego narodzin” (EV, nr 1), gdyż „prawdziwie wielka jest wartość ludzkiego życia, skoro Syn Boży przyjął je i uczynił miejsce, w którym dokonuje się zbawienie całej ludzkości” (EV, nr 33).

5 W kontekście Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Jezusa papież napisał, że „człowiek wierzący uczy się dostrzegać i cenić niemalże Boską godność każdej osoby i może wołać pełen wdzięczności i radosnego zdumienia: «Jakąż wartość musi mieć w oczach Stwórcy człowiek, skoro zasłużył na takiego i tak potężnego Odkupiciela» (por. *Exultet* z Wigilii Paschalnej), skoro «Bóg Syna swego Jednorodzonego dał», ażeby on, człowiek, «nie zginął, ale miał życie wieczne» (por. j 3, 16)” [...]. Krew Chrystusa objawia, jak wielka jest miłość Ojca, a zarazem ukazuje, jak cenny jest człowiek w oczach Boga i jak ogromna jest wartość jego życia” (EV, nr 25).

które przekracza granice czasu: «Bo dla nieśmiertelności Bóg stworzył człowieka – uczynił go obrazem swej własnej wieczności» (Mdr 2, 23)” (EV nr 34). Życie ludzkie jest przeznaczone ku pełni życia, ku wieczności (EV nr 2, 37–38).

Konkludując można stwierdzić, że w świetle nauczania Kościoła katolickiego, ludzkie życie jest święte, bo „pochodzi od Boga, jest Jego darem, Jego obrazem i odbiciem, udziałem w Jego ożywczym tchnieniu [...]. Życie i śmierć człowieka są zatem w ręku Boga, w Jego mocy” (EV nr 39). Z prawdy zaś o świętości życia wynika zasada jego nienaruszalności (EV nr 40).

Również etyka normatywna wskazuje na życie jako naczelną wartość, przeciwstawiając się różnorodnym naturalistyczno-utyliarystycznym redukcjonizmom etyki sytuacyjnej⁶. Ta ostania uprawiana w duchu utyliaryzmu, który kieruje się zasadą maksymalizacji przyjemności i minimalizacji przykrości, przedkłada jakość życia nad jego świętością i nienaruszalnością⁷.

W obecnych czasach coraz rzadziej mówi się i pisze o świętości życia. Natomiast coraz częściej charakteryzuje się ludzkie życie za pomocą kategorii jakości życia. W tym miejscu należy zauważyć, że pojęcie to jest obecne w nauczaniu Kościoła katolickiego w sposób marginalny i z wieloma zastrzeżeniami. Dla zrozumienia tego stanowiska, dokonam obecnie prezentacji historii wspomnianego pojęcia i jego operacjonalizacji.

2. Krótka historia pojęcia „jakość życia”

Termin „jakość życia” (łac. *qualitas* – pewien stopień doskonałości; ang. *quality of life* QOL) pojawił się w latach 40’ XX w., zastępując dotychczas stosowane pojęcie „poziom życia”⁸, dla podkreślenia materialnych warunków życia (majątek, standard życia). Początkowo więc nienaukowe pojęcie jakości życia oznaczało wszystkie dobra, które powinny być dostarczone konsumentowi w rozwiniętym industrialnym społeczeństwie dla jego pomyślności (ang. *welfare*). Później jego znaczenie rozszerzono na czynniki niematerialne (edukacja, szczęście, wolność i zdrowie)⁹.

Pojęcie to zostało wprowadzone do terminologii naukowej w latach 60’ XX w. przez rzeczników ochrony środowiska i socjologów, którzy podjęli krytykę tzw.

6 Przykład takiej etyki prezentuje P. Singer (zob. *O życiu i śmierci. Upadek etyki tradycyjnej*, przeł. A. Alichniewicz, A. Szczęśna, Warszawa 1994).

7 Zob. A. Szostek, *Rozum i etyka. Postulaty encykliki „Fides et ratio” wobec etyki*, w: A. Maryniarczyk, A. Gudaniec (red.), *Rozum otwarty na wiarę*, Lublin 2000, s. 149–150.

8 Zob. M. J. Dyrda, *Pedagogika społeczna o aspiracjach, jakości i sensie życia*, Warszawa 2009, s. 38.

9 Zob. tamże, s. 39.

społeczeństwa przemysłowego i poprzemysłowego, wyrażając swoje niezadowolenie z oceny zaspokojenia ludzkich potrzeb tylko za pomocą wskaźników poziomu życia¹⁰.

Początkowo termin „jakość życia” zaczął funkcjonować w socjologii i psychologii (dobrostan), a następnie w innych dyscyplinach naukowych: ekonomii, politologii oraz w medycynie, a także w pedagogice¹¹.

Mirosław Jan Dyrda szukając przyczyn tak wielkiego zainteresowania się naukowców omawianym pojęciem z wielką szczerością, stwierdził za A. Dziurowicz-Kozłowską, że „to niezwykle powodzenie pojęcie jakości życia zawdzięcza swej wieloznaczności, niedookreśleniu założeń teoretycznych i definicyjnych oraz, co za tym idzie, niemal nieograniczonej dowolności interpretacyjnej”¹².

3. Trudności z operacjonalizacją pojęcia „jakość życia” i jego badaniem

Nie wchodząc w szczegóły tego zagadnienia – opracowanego i zaprezentowanego chociażby w przywoływanych w tym artykule publikacjach – można stwierdzić, że pojęcie jakości życia jest wieloznaczne i wieloaspektowe. Ma charakter ambiwalentny, ponieważ posiada wymiar zarazem obiektywny i subiektywny oraz społeczny i jednostkowy¹³. Omawiane pojęcie wskazuje także na wiele aspektów rzeczywistości: filozoficzny, społeczny, medyczny, ekonomiczny i kulturowy¹⁴.

Zasygnalizowane powyżej wieloznaczność i wieloaspektowość omawianego terminu, powodują odmienne sposoby analizowania jakości życia. Poza tym, autorzy wykazują, że jakość życia jest bardziej kategorią, niż pojęciem¹⁵, przez co ma charakter otwarty i „pulsujący”¹⁶, co w ostateczności skutkuje tym, że trudno ten termin jednoznacznie zdefiniować.

10 Zob. J. Daszykowska, *Jakość życia w perspektywie pedagogicznej*, Kraków 2007, s. 41.

11 Zob. tamże, s. 44–68.

12 A. Dziurowicz-Kozłowska, *Wokół pojęcia jakości życia*, „Psychologia Jakości Życia” 1(2002) nr 2, s. 78; M. J. Dyrda, *Pedagogika społeczna ...*, s. 39.

13 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 15; M. J. Dyrda, dz. cyt., s. 11–12, 40.

14 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 9.

15 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 44.

16 W pedagogice pojawiają się nowe terminy, którym nadaje się status kategorii. Nazwa ta przeniknęła do języka nauk społecznych z matematyki. Kategoria (gr. sąd, orzeczenie) służy uogólnianiu przypadków szczegółowych, przy czym różni się od „pojęcia” dynamicznie pojmowaną „*mocą sensotwórczą*”, wyrażającą się w potencjalnej możliwości budowania wokół niej teorii, oraz zdolnością do modyfikowania swojego znaczenia wobec zmienności kontekstu jej użycia. J. Rutkowiak podkreśla, że współczesne kategorie w pedagogice mają charakter „*pulsujący*”, wskazując na ich kontekstową

W literaturze przedmiotu można spotkać próby opisu jakości życia poprzez konfrontację tego pojęcia z terminami mu pokrewnymi, takimi jak: sens życia, styl życia, sposób życia, poziom życia, tryb życia, szczęście, radość, zadowolenie oraz satysfakcja¹⁷. Ten badawczy zabieg nie służy jednak dostatecznemu wyjaśnieniu interesującego nas pojęcia, ale jeszcze wyraźniej wskazuje na podstawowy fakt, że wielorakość znaczeń przypisywanych terminowi jakość życia, w gruncie rzeczy wynika z indywidualnych kryteriów oceniania i wartościowania każdej osoby. Ta prawda bardzo widoczna jest w badaniach prowadzonych przez M. J. Dyrdę, który zajmował się pojęciem jakości życia w kontekście sensu życia oraz planów życiowych i aspiracji (ambicji)¹⁸.

Badanie jakości życia jest więc utrudnione z racji niemożności jasnego zdefiniowania tego pojęcia (problem z ustaleniem wszystkich jego wskaźników i zmiennych) oraz jest narażone na niebezpieczeństwo nadmiernego uproszczenia, bowiem sens jakości życia wynika z indywidualnych kryteriów oceniania każdego człowieka¹⁹.

Jadwiga Daszykowska omawiając liczne koncepcje jakości życia funkcjonujące w literaturze i badaniach naukowych podkreśla i ten fakt, że „interdyscyplinarny charakter zagadnienia jakości życia powoduje dowolność interpretacyjną, a z zastosowania specyficznych dla danej dyscypliny narzędzi i metod pomiaru wynika wielość kierunków badań (...). W rozważaniach teoretycznych i badaniach częściej występuje wartościujące rozumienie jakości życia (niska, wysoka) niż w jej deskryptywnej interpretacji (w której chodzi o różne jakości)”²⁰.

Ambiwalentny charakter jakości życia każe badaczowi stwierdzić z całą świadomością, że „poczucia jakości życia nie należy traktować jako stałego kryterium, według którego można oceniać wartość życia jednostki, ponieważ podlega ono oddziaływaniu różnych czynników na różne aspekty życia jednostki”²¹ w różnym

zmienności znaczenia, potencjał poznawczo-interpretacyjny oraz dynamiczność i ruch. Ta otwartość i niemożność operacjonalizacji kategorii jest wykorzystywana przez ideologie, które adaptują je do opisywania i kreowania nowej, fikcyjnej rzeczywistości (zob. M. Sztaba, *W trosce o wiedzę pedagogiczną/wiedzę w pedagogice wolną od iluzji*. Część I, „Roczniki Pedagogiczne” 3 (2012), s. 5–27; tenże, *Nowomowa jako sposób kreowania społeczeństwa niewiedzy. Opis zjawiska i poszukiwanie dróg skutecznego mu przeciwdziałania*, w: A. Jabłoński, J. Szymczak, M. Zemło (red.), *Kreowanie społeczeństwa niewiedzy*, Lublin: Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 301–325.

17 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 15–40.

18 Zob. M. J. Dyrda, dz. cyt., s. 9–14, 23–31, 155 (uwarunkowania aspiracji, sensu i jakości życia).

19 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 40.

20 Tamże, s. 46.

21 Autor pisze o sferach życia człowieka: biologicznej, społecznej, podmiotowej i duchowej (M. J. Dyrda, dz. cyt., s. 40).

czasie”²². Ta sytuacja powoduje swoiste podejście badacza do zagadnienia jakości życia, czemu wyraz daje M. J. Dyrda pisząc: „dlatego – podobnie jak inni badający to zagadnienie – kierowałem się bardziej intuicją, niż «twardą» teorią i metodologią, której trudno doszukać się w literaturze przedmiotu”²³.

4. Próby operacjonalizacji pojęcia „jakość życia” w wybranych dyscyplinach naukowych

J. Daszykowska zauważa, że „wśród możliwych sposobów konceptualizacji i operacjonalizacji kategorii «jakość życia» można wyróżnić z dużym uproszczeniem dwa główne nurty badań i dyskusji: pierwszy – związany z rozróżnianiem jakości życia w sensie obiektywnym i subiektywnym, bliskie temu rozróżnieniu jest fenomenalistyczne i normatywne ujęcie jakości życia; drugi – wynikający z różnic w systemach wartości, postaw etycznych i realizowanych koncepcji rozwoju”²⁴.

4.1. Psychologiczno-socjologiczne rozumienie jakości życia

W naukach społecznych funkcjonuje obecnie wiele koncepcji jakości życia (np. A. Campbella, D. J. Schneidera, G. Goodala, M. Walldena, M. Bacha i E. Allard M. R. Rioux’a, E. Allardta, D. Felce’a i J. Perry’ego itd.)²⁵.

Jakość życia jest w nich rozpatrywana zwykle w trzech aspektach²⁶: a) *ekonomicznym* – poziom materialny życia (od dobrobytu do niedostatku); b) *społecznym* – obiektem rozważań jest infrastruktura społeczna (np. instytucje społeczne); c) *psychicznym* – wykładnikiem jest jakość życia rozumiana jako dobrostan psychiczny²⁷.

Zdaniem J. Czapińskiego istnieją dwa modele jakości życia²⁸:

- a) *hedonistyczny* – wyróżnia się w nim w wymiary dobrostanu psychicznego: emocjonalny (bilans doświadczeń emocjonalnych) oraz poznawczy

22 Tamże, s. 41.

23 Tamże.

24 J. Daszykowska, dz. cyt., s. 46.

25 Zob. tamże, s. 44–54.

26 Zob. M. J. Dyrda, dz. cyt., s. 11.

27 Zob. tamże, s. 35.

28 Zob. tamże, s. 31. Każda dyscyplina naukowa tworzy własne modele jakości życia (J. Daszykowska, dz. cyt., s. 45–60).

(zawierający oceny wartościujące dotyczące własnego życia – przeszłego, teraźniejszego i przyszłego),

- b) *eudajmonistyczny* – według którego najważniejszą wartością jest szczęście osobiste lub społeczne. Dążenie do szczęścia jawi się jako cel i motyw postępowania człowieka.

Interdyscyplinarny namysł nad problematyką szczęścia, radości i zadowolenia jasno wskazuje jednak na fakt, że ich poczucie jest sprawą bardzo subiektywną²⁹.

4.2. Medyczne rozumienie jakości życia³⁰

Dyscypliną korzystającą coraz częściej z kategorii jakości życia jest medycyna. Podjęła ona próby operacyjnej standaryzacji tego pojęcia. Impulsem do dalszych teoretycznych badań nad nim była zmiana definicji zdrowia dokonana przez WHO w 1948 r., w której podejście czysto biomedyczne (zapadalność na choroby, umieralność itp.) zaczęło ewoluować w stronę modelu bio-psycho-społecznym, zgodnie z którym „zdrowie, to nie tylko brak choroby czy kalectwa, ale pełny, dobry stan fizyczny, psychiczny i społeczny”³¹.

W tym kontekście pojawiają się teoretyczne modele jakości życia uwarunkowanej stanem zdrowia – *Health Related Quality of Life (HRQOL)*³². Poczucie zdrowia jawi się w tych modelach jako jeden z podstawowych wyznaczników jakości życia.

W świetle literatury przedmiotu można zauważyć fakt, że jakość życia uwarunkowana stanem zdrowia, dotyczy kilku podstawowych wymiarów, a mianowicie: a) stanu fizycznego i sprawności ruchowej; b) stanu psychicznego (funkcjonowania poznawczego i emocjonalnego); c) sytuacji społecznych (pełnienie ról, uzyskiwania wsparcia); d) warunków ekonomicznych; e) doznań somatycznych (objawów choroby, odczuwanego bólu); f) seksualności; g) uczestnictwa w kulturze oraz h) duchowości³³.

Obecnie w literaturze przedmiotu funkcjonują trzy główne nurty jakości życia uwarunkowanej stanem zdrowia: a) *nurt społeczny* (koncentruje się na społecznych aspektach HRQOL); b) *nurt medyczny* (obejmuje biofizjologiczne składniki HRQOL) oraz *nurt etyczny* (podejmuje filozoficzne problemy HRQOL)³⁴.

29 J. Daszykowska, dz. cyt., s. 24–40.

30 Zob. tamże, s. 54–60.

31 Tamże, s. 54.

32 Zob. tamże, s. 55nn.

33 Zob. tamże, s. 58–59.

34 Zob. tamże, s. 59.

Światowa Organizacja Zdrowia promuje rozumienie jakości życia jako „osobiste postrzeganie przez jednostkę swojej pozycji życiowej w kontekście kulturowym i systemu wartości w jakich żyje oraz w odniesieniu do stawianych sobie celów, oczekiwań i norm”³⁵.

Funkcjonujące w naukach społecznych i medycznych różne koncepcje jakości życia wskazują na potrzebę odnoszenia wskaźników obiektywnych do subiektywnych i odwrotnie, aby móc ustalić, „na ile zmiany warunków życia determinują stany emocjonalne człowieka i czy przemiany w subiektywnych ocenach życia są konsekwencją wyłącznie czynników obiektywnych”³⁶.

4.3. Pedagogiczne rozumienie jakości życia

O jakości życia związanej z rozwojem i życiem człowieka³⁷ pisali już pedagodzy od dawna, chociażby Kazimierz Sośnicki, Bogdan Nawroczyński, Stefan Kunowski, Bogdan Suchodolski, Irena Wojnar³⁸.

Według współczesnej pedagogicznej koncepcji, jakość życia to poczucie „życiowej satysfakcji wyrażonej możliwością kształtowania wielowymiarowego rozwoju i autokreacji człowieka oraz realizacją jego aspiracji i celów życiowych zgodnie z przyjętymi wartościami i oczekiwaniami, przy uwzględnieniu statusu społecznego”³⁹.

Zdaniem J. Daszykowskiej „z pedagogicznego punktu widzenia wskaźnikiem jakości życia nie będzie szczęście, ale satysfakcja z dobrego życia osiągnana dzięki wartościom (wolności, odpowiedzialności, odwadze, poczuciu własnej godności, rozumieniu i poszukiwaniu sensu, uczestniczeniu w życiu drugiego człowieka itd.), umożliwiającym kreowanie własnej egzystencji. Takimi wskaźnikami będą również zadowolenie życiowe, możliwość przejawiania i wykorzystywania zasobów indywidualnych, intelektualnych i twórczych”⁴⁰.

35 Tamże, s. 54

36 Tamże, s. 54.

37 Zob. tamże, s. 18.

38 Zob. tamże, s. 61nn.

39 Tamże, s. 68.

40 Tamże, s. 62.

4.4. Główne wskaźniki jakości życia występujące we współczesnych jej modelach

Spośród licznych wskaźników jakości życia, A. Dziurawicz-Kozłowska wymienia najbardziej reprezentatywne, do których zalicza: a) brak obciążeń, trudności i dolegliwości; b) subiektywna ocena poziomu zadowolenia i satysfakcji z życia jako całości; c) posiadanie niezbędnych zasobów potrzebnych do zaspokojenia indywidualnych pragnień i potrzeb, wspierania osobistego rozwoju i samoaktualizacji; d) osobisty sposób postrzegania przez jednostkę pozycji zajmowanej w życiu, w kontekście kultury i systemu wartości oraz celów, oczekiwań i wzorów; e) relacja pomiędzy osobistymi potrzebami i ich spełnianiem oraz zewnętrznymi zasobami i oczekiwaniami; f) stopień, w jakim osoba realizuje własne cele życiowe; g) radzenie sobie w życiu, tak, jak jednostka pragnie to czynić; h) bogactwo przeżyć, celów życiowych oraz wysoki poziom świadomości i aktywności; i) wyraz woli życia i pozytywnej postawy do życia⁴¹.

Z kolei M. J. Dyrda, chcąc lepiej zrozumieć i opisać aspiracje człowieka, a także wykazać ich związki z sensem życia, zwraca uwagę na następujące wskaźniki jakości życia: a) relacje interpersonalne; b) warunki materialne; c) zdrowie; d) wykształcenie; e) samokształcenie; f) praca zawodowa; g) rekreacja; h) kultura osobista; i) przestrzeganie norm moralnych⁴².

5. Słabość modeli „jakości życia”

Istniejące w literaturze przedmiotu modele i koncepcje jakości życia wskazują na metodologiczne trudności w badaniu tego zjawiska spowodowane brakiem jednoznacznych jego wskaźników oraz potrzebą łączenia obiektywnej jakości życia, na podstawie analizy obiektywnych wyznaczników) z subiektywną, postrzeganą i ocenianą przez konkretnego człowieka⁴³. Ta sytuacja oznacza także i to, że ocena jakości życia stanowi bardzo złożone i trudne do szczegółowego wyjaśnienia zagadnienie, stanowiące w gruncie rzeczy problem poszczególnego człowieka, który sam ma „klucz” do jego wyjaśnienia, posługując się wspomnieniami, pamięcią, motywami, wartościami i osobistymi życiowymi celami⁴⁴.

41 Zob. M. J. Dyrda, dz. cyt., s. 39.

42 Zob. tamże, s. 45, 138, 147,

43 Zob. tamże, s. 32

44 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 69–93.

Na niemożność jednoznacznego zdefiniowania jakości życia i jego oceny, uwzględniającej zarazem obiektywny i subiektywny wymiar tego zjawiska, wskazują chociażby, takie fenomeny jak: „paradoks zadowolenia”, pozytywna dezintegracja oraz logoterapia.

Dieter Ferring i Sigrun-Heide Filipp wykazywali w swoich badaniach, że percepcję jakości należy rozumieć jako sumę efektu poznania i efektu przeżycia. W związku z tym faktem, wyróżnili cztery typy jakości życia, biorąc pod uwagę obiektywne warunki życia (korzystne i niekorzystne) oraz subiektywną ocenę jakości życia, zarówno pozytywną, jak i negatywną:

- a) uzasadnione zadowolenia – gdy osoba żyjąca w obiektywnie korzystnych warunkach, postrzega swoje życie w pozytywnych kategoriach, mając w efekcie poczucie wysokiej jakości życia;
- b) dylemat niezadowolenia – kiedy człowiek żyjąc w obiektywnie korzystnych warunkach, postrzega swoje życie w negatywnych kategoriach, posiadając niskie poczucie jakości życia;
- c) paradoks zadowolenia – kiedy osoba żyjąca w obiektywnie niekorzystnych warunkach postrzega własne życie w pozytywnych kategoriach, mając w efekcie poczucie wysokiej jakości życia;
- d) uzasadnione niezadowolenia – kiedy osoba żyjąca w obiektywnie niekorzystnych warunkach, postrzega swoje życie w negatywnych kategoriach, co rzutuje na jej niskie poczucie jakości życia⁴⁵.

Sz szczególnie poznawczo ciekawe są przypadki b i c, które wskazują na paradoksalność w określaniu jakości życia poszczególnej osoby. Te sytuacje wyraźnie pokazują, że poczucie szczęścia i zadowolenia ma ambiwalentny charakter i trudno od niego uzależniać jakość życia⁴⁶.

Interesujących refleksji na temat jakości życia dostarcza także koncepcja wielopoziomowego rozwoju osobowości Kazimierza Dąbrowskiego, z tzw. dezintegracją pozytywną. Autor zastanawiając się nad tym, czy stany radości i smutku (szczęścia i nieszczęścia) ulegają zmianom w ciągu życia i czy zmiana uczuć wpływa na zmianę osobowości, potwierdza te hipotezy, wskazując na naprzemienne występowanie *dezintegracji* (negatywne przeżycia, naruszenie równowagi psychicznej) i *integracji* (przeżycia pozytywne i równowaga psychiczna) jako warunek wielowymiarowego rozwoju osobowości (dezintegracja pozytywna)⁴⁷.

45 Zob. tamże, s. 32.

46 Zob. tamże, s. 36–37.

47 Zob. Cz. Cekiera, I. Niewiadomska (red.), *Rozwój osoby w Kazimierza Dąbrowskiego teorii dezintegracji pozytywnej*, Lublin 1997; J. Daszykowska, dz. cyt., s. 37–39.

Podobnie Viktor E. Frankl, podkreśla w logoterapii, że życie jest najwyższą wartością, razem ze wszystkim, co niesie ze sobą, a więc także bólem, cierpieniem, chorobą i w ostateczności ze śmiercią, a więc nawet wtedy, gdy doprowadza człowieka do poczucia porażki, obojętności, rezygnacji, bądź załamania⁴⁸.

Zarówno Dąbrowski jak i Frankl, dobitnie wskazują, że kształtowanie się i rozwój człowieka przebiega fazowo, a smutek i cierpienie odgrywają rolę silnego dynamizmu rozwojowego. Ich zdaniem, równowaga psychiczna (błogostan) oraz zadowolenie z siebie, niejednokrotnie „usypiają” człowieka, stanowiąc tym samym przeszkodę w jego integralnym rozwoju. Podobnie doświadczenia bolesne i niejednokrotnie traumatyczne mogą uruchomić procesy rozwojowe, choć mogą też je zablokować. Istnieje jednak w życiu człowieka możliwość przeformułowania sensu życia i poczucia jego jakości pod wpływem trudnych sytuacji⁴⁹.

Powyższe stwierdzenia przeczą pospolitemu przekonaniu, że cierpienia i trudności bezwzględnie ograniczają człowieka, obniżając jego jakość życia. Wskazują one także na generalną słabość medycznych modeli jakości życia powiązanych ze stanem zdrowia⁵⁰. Jakość życia pozostaje głównie w sferze subiektywnych odczuć i niematerialnych wskaźników.

48 W świetle logoterapii, której twórcą jest Victor E. Frankl, urzeczywistnianie się człowieka dokonuje się nie poprzez realizację „zasady przyjemności” (Z. Freud), czy też „zasady mocy”, tj. dążenia do wyższości (A. Adler), ale poprzez wolę sensu. Człowiek w gruncie rzeczy nie dąży do przyjemności i szczęścia jako takich, ale do spełnienia osobistego sensu, zbliżenia się do drugiego człowieka, dzięki czemu może przeżywać szczęście i przyjemność. Logoterapeutyczna koncepcja człowieka opiera się na trzech filarach: wolna wola, wola sensu i sens życia. Otwarcie się człowieka na wymiar noologiczny chroni go przed egzystencjalną pustką i poczuciem bezsensu, pozwalając mu zmierzyć się z tzw. tragiczną trójcą ludzkiej egzystencji, która tworzą: ból, śmierć oraz wina. Niewątpliwie człowiek poszukujący sensu życia i rozwijający w sobie wolę sensu nie zostanie ogarnięty osamotnieniem, czy też samotnością moralną. Dlatego Frankl twierdzi, że podstawowym zadaniem psychiatrii naszych czasów jest wyposażenie człowieka w umiejętność odnajdywania w nim sensu życia. Z tego też powodu logoterapia jawi się jako odpowiedź na duchowe potrzeby współczesnego człowieka (zob. V. E. Frankl, *Wola sensu. Założenia i zastosowanie logoterapii*, przeł. A. Wolnicka, Warszawa 2010, s. 9–24; tenże, *Bóg ukryty. W poszukiwaniu ostatecznego sensu*, przeł. A. Wolnicka, Warszawa 2012). Również zagadnienie poczucia sensu jawi się jako wielkie wyzwanie dla współczesnej pedagogiki, jeśli w rzeczywistości zabiega o integralne dobro rozwojowe człowieka (zob. J. T. Michalski, *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora E. Frankla*, Toruń 2011).

49 Zob. J. Daszykowska, dz. cyt., s. 39–40.

50 Medyczne modele jakości życia, bez uwzględniania etycznej i personalistycznej perspektywy są ułomne, arbitralne i selekcyjne. W sposób merytoryczny ukazuje to o. Jacek Maria Norkowski, który wnikliwie opisuje w swojej książce stany śpiączki, stany wegetatywne i stan śmierci mózgu, wymykające się adekwatnej definicji, stanowiąc tym samym rzeczywiste dylematy współczesnej medycyny i transplantologii. Autor w oparciu o bogatą, światową literaturę przedmiotu jasno ukazuje, że zastosowanie medycznych modeli jakości życia do oceny jakości i sensu życia osób znajdujących się w tych stanach jest nieadekwatne i antyhumanitarne. Zachęcając do lektury swojej publikacji

6. Stanowisko Kościoła katolickiego wobec tzw. „jakości życia”

Kościół katolicki w sposób niezmienny głosi prawdę o świętości i nienaruszalności ludzkiego życia od poczęcia, aż po naturalną śmierć⁵¹. Dlatego też z wielką ostrożnością podchodzi do tzw. „jakości życia”, zdając sobie sprawę z wieloznaczności i niejasności tego pojęcia, narażonego przez to na manipulacje i wykorzystanie przez różnorodnych ideologów. Kościół równocześnie zachęca różne środowiska, aby w prowadzonej refleksji teoretycznej i praktyce dotyczącej wartości ludzkiego życia, nie pomijały etycznej i personalistycznej perspektywy, która chroni przed wyłączną oceną wartości życia przez pryzmat jakości i sprawności cielesno-organiczej.

Jan Paweł II w *Przesłaniu do członków Papieskiej Akademii Pro Vita*⁵², wyraźnie podkreślił, że pojęcie „jakości życia”, związane jest z jednym z „najważniejszych dążeń współczesnych społeczeństw, rodząc kwestie niepozbawione dwuznaczności, a niekiedy tragicznych sprzeczności”, przez co „wymaga wnikliwego rozważenia i wyczerpującego wyjaśnienia”⁵³. Dlatego Ojciec św. proponuje ontologiczne rozumienie „jakości życia”, wynikające z bytowej i konstytutywnej struktury ludzkiej istoty rozumianej jako *corpore et anima unus*. Takie ujęcie jakości życia ma dwa poziomy. Pierwszy, związany jest z godnością osoby ludzkiej. Jest on obecny w każdym momencie życia od poczęcia, aż do naturalnej śmierci i urzeczywistnia się w pełni w wymiarze życia wiecznego. Ten poziom jakości życia wskazuje zarazem na podstawową prawdę, że „człowiek musi być [...] uznawany i respektowany bez względu na stan zdrowia, na chorobę, czy niepełnosprawność”⁵⁴. Drugi poziom jest konsekwencją uznania pierwszego i jego dopełnieniem przez społeczeństwo,

pisze: „śpiączka, stan wegetatywny i śmierć mózgowa są uważane za stany pacjenta, w których świadomość jest przejściowo lub nieodwracalnie utracona. Czy jednak to popularne przekonanie jest zgodne z prawdą? Zdarzające się raz po raz przypadki chorych, którzy pamiętali, co się wokół nich działo wtedy, gdy byli «bez kontaktu», zdają się podważać to przekonanie. Na ogół są one jednak w literaturze fachowej pomijane. Spróbujmy więc się tym zająć (*Człowiek umiera tylko raz. Mało znane fakty dotyczące śpiączki, stanu wegetatywnego i śmierci mózgowej*, Warszawa 2013).

51 Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 2258–2330; Jan Paweł II. *Trzeba raz jeszcze stwierdzić: każde życie jest święte*. Przemówienie do uczestników XI Międzynarodowego Kongresu Medycyny Perinatalnej, 14.04.1998, w: K. Szczygieł, dz. cyt., s. 209–211.

52 Jan Paweł II, *W obronie życia i zdrowia każdej osoby ludzkiej*. Przesłanie do członków Papieskiej Akademii Pro Vita (19.02.2005), w: J. Brusilo, dz. cyt., s. 208–211. Papieskie przesłanie zostało odczytane przez Sekretarza Stanu kard. Angelo Sodano podczas trwającego XI Zgromadzenia Ogólnego Papieskiej Akademii Pro Vita, w Auli Synodalnej w Watykanie, w dniach 21–23 lutego 2005 r., poświęconego tematowi „*Jakość życia i etyka zdrowia*” oraz encyklice *Evangelium vitae* w 10 rocznicę jej ogłoszenia.

53 Jan Paweł II, *W obronie życia i zdrowia każdej osoby ludzkiej*. Przesłanie do członków Papieskiej Akademii Pro Vita, w: J. Brusilo, dz. cyt., s. 208.

54 Tamże, s. 209.

które „uznając prawo do życia i szczególną godność każdej osoby, powinno we współdziałaniu z rodziną i innymi strukturami pośrednimi tworzyć konkretne warunki sprzyjające harmonijnemu rozwojowi osobowości każdego, zgodnie z jego przyrodzonymi zdolnościami”⁵⁵. Drugi więc poziom jakości życia tworzony jest przez kontekst społeczno-środowiskowy, który powinien sprzyjać harmonijnemu rozwojowi wszystkich wymiarów osoby – cielesnemu, psychicznemu, moralnemu i duchowemu.

Jednak, jak zauważa Jan Paweł II, mimo tej podstawowej antropologiczno-ontologicznej wykładni jakości życia, obecnie stosuje się ograniczające i zarazem selektywne jej rozumienie, przez co „jej istota miałaby być zdolność do zażywania i odczuwania przyjemności lub też samoświadomość i możliwość uczestniczenia w życiu społecznym. W konsekwencji zostaje zakwestionowana jakakolwiek jakość życia istot ludzkich, które jeszcze nie są, albo już nie są zdolne rozumieć i kierować się wolą, jak również tych, które nie mogą już czerpać przyjemności z życia pojmowanego jako doznanie i relacja”⁵⁶.

W kontekście powyższych uwag Papież pisał już wcześniej w encyklice *Evangelium vitae*, że „tak zwana «jakość życia» jest interpretowana najczęściej lub wyłącznie w kategoriach wydajności ekonomicznej, nie uporządkowanego konsumpcjonizmu, atrakcji i przyjemności czerpanych z życia fizycznego, natomiast zapomina się o głębszych – relacyjnych, duchowych i religijnych – wymiarach egzystencji” (nr 23). Zdaniem Ojca św. analizowana kategoria używana w kontekście utylitarystyki i pragmatyzmu, czy nawet szeroko pojętej „cywilizacji śmierci” („kultura śmierci”)⁵⁷, może zniekształcać prawdę o wartości i nienaruszalności ludzkiego życia, sprawiając tym samym, że „w takim klimacie cierpienie, które nieustannie ciąży

55 Tamże.

56 Tamże.

57 Arkadiusz Olczyk zauważa, że „termin „kultura śmierci” funkcjonuje od dawna w języku literatury i teatru (A. Artaud, E. Ionesco, E. Cioran). W wypowiedziach Magisterium Kościoła występuje od Nadzwyczajnego Konsystorza Kardynałów (4-7.04.1991). Paralelnym określeniem jest „cywilizacja śmierci”. Kultura śmierci objawiła się w nowożytnym nihilizmie, który naznaczył mentalność zachodnią XX wieku wielopłaszczyznową pogardą wobec życia. Źródła kultury śmierci należy szukać w różnych obszarach: metafizycznym – paradygmaty nihilistyczne (negacja życia i Boga) w filozofii M. Heideggera (człowiek jest „bytem ku śmierci”) i F. Nietzschego („Bóg umarł”); gnostyckim – wizja świata z natury „zepsutego” i „złego”, gdzie niemoralność jest drogą do wolności („woli mocy”); w literaturze egzystencjalistycznej – negacja transcendentnych podstaw wartości życia: H. Hesse, J. P. Sartre, F. Dostojewski („jeśli Boga nie ma, wszystko nam wolno”); społeczno-politycznym – fałszywa demokracja, oparta na relatywizmie i permissywnym moralnym, pragmatyzmie i utylitarystyce społecznym; religijnym – ateizacja i sekularyzacja życia” (*Kultura śmierci*, w: J. Nagórny, K. Jeżyna (red.), *Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania moralnego*, Radom 2005, s. 280-281). Jan Paweł II analizuje i prezentuje to zagadnienie m.in. w Encyklice *Centesimus annus*. *W stulecie encykliki Leona XIII Rerum Novarum* (01.05.1991), nr 39, w Adhortacji apostołskiej *Christifideles laici*. *O powołaniu i misji*

nad ludzkim życiem, ale może też stać się bodźcem do osobowego wzrostu, zostaje «ocenzurowane», odrzucone jako bezużyteczne, a nawet jest zwalczane jako zło, którego należy unikać zawsze i we wszystkich okolicznościach. Gdy nie można go przewyciężyć i gdy znika nawet nadzieja na dobrobyt w przyszłości, człowiek skłonny jest sądzić, że życie straciło wszelki sens, i doznaje coraz silniejszej pokusy, aby przypisać sobie prawo do położenia mu kresu” (EV, nr 23).

Reasumując powyższe zaprezentowane analizy, można stwierdzić, że Kościół katolicki w swoim nauczaniu zwraca uwagę na wspomniane dwa podstawowe poziomy jakości życia. Głosząc świętość i nienaruszalność życia każdej istoty ludzkiej, przypomina zarazem ludziom świata nauki i medycyny, aby przez badania naukowe i konkretne medyczne działania polepszyli jakość życia osób chorych⁵⁸, niepełnosprawnych⁵⁹ i starszych wiekiem⁶⁰, zapewniając im bezpieczeństwo. Przypomina także ludziom prawa i władzy oraz odpowiedzialnym za ekonomię, aby dbali o jakość życia moralnego, bezpieczeństwo i odpowiednią jakość życia każdego człowieka⁶¹.

Kościół zdecydowanie przeciwstawia się takiej koncepcji jakości życia, która będąc „rezultatem presji psychologicznej, społecznej, czy ekonomicznej” może każdej osobie „przypisać niższy lub wyższy poziom jakości życia”, wprowadzając tym samym „do stosunków społecznych zasady o charakterze dyskryminacyjnym i eugenicznym”⁶². Dlatego też Kościół przestrzega przed ocenianiem jakości życia konkretnego człowieka przez innych ludzi, czy też instytucje, zachęcając zarazem do podejmowania konkretnych kroków, przeciwstawiających się takiej presji. Przypomina równocześnie, że „prawdziwym zadaniem medycyny jest «w miarę możliwości leczyć, a zawsze zapewnić opiekę» (*to cure if possible, always to care*)”⁶³.

Papież Franciszek w orędziu na XXIII Światowy Dzień Chorego 2015 r. zatytułowanym: *Sapientia cordis*. «Niewidomemu byłem oczami, chromemu służyłem za

świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II (30.12.1988), nr 38 oraz w Encyklice *Evangelium vitae*, nr 12, 21–22, 26, 28, 95, 100.

58 Zob. Jan Paweł II, *Człowiek chory zawsze zachowuje swą godność*. Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu Lekarzy Katolickich (20.03.2004), w: J. Brusiło dz. cyt., s. 294–297. Kongres ten odbywał się w siedzibie Papieskiego Instytutu Patrystycznego „Augustinianum” w Rzymie, w dniach 17–20 marca i dotyczył tematu: „*Terapie podtrzymujące życie a stany wegetatywne: postępy nauki i dylematy etyczne*”.

59 Zob. Jan Paweł II, *Badania naukowe i etyka*. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk, 20.10.1994, w: K. Szczygieł, dz. cyt., s. 259.

60 Zob. tenże, *Ludzie starsi w życiu społeczeństwa*, List do uczestników II Światowego Zgromadzenia poświęconego problemom starzenia się ludności (03.04.2002), w: J. Brusiło, dz. cyt., s. 186–188.

61 Zob. tamże.

62 Zob. tenże, *Człowiek chory zawsze zachowuje swą godność*, s. 296–297.

63 Tamże.

nogi» (*Hi 29, 15*), ucząc o mądrości serca potrzebnej w opiece nad chorymi napisał, że „wielkie kłamstwo kryje się [...] w pewnych wyrażeniach, które kładą mocny nacisk na «jakość życia», skłaniając do uwierzenia, jakoby życie poważnie dotknięte chorobą nie było warte przeżycia!”⁶⁴. Zdaniem Papieża ta kategoria bardziej służy budowaniu „kultury odrzucenia” („wykluczenia”) niż „kultury spotkania”⁶⁵.

Podsumowując powyższe analizy można stwierdzić, że w świetle nauczania Kościoła katolickiego kategoria „jakości życia” może być przydatna, o ile odwołuje się do podstawowej antropologiczno-ontologicznej wykładni i uwzględnia etyczną oraz personalistyczną perspektywę w ocenie nie tyle wartości samego ludzkiego życia, co warunków społeczno-środowiskowych wpływających na nie.

7. Zakończenie

W świetle nauczania św. Jana Pawła II i zarazem Kościoła katolickiego, życie ludzkie jest święte, przez co jest wartością naczelną związaną z zasadą nienaruszalności⁶⁶. Termin „jakość życia” – o ile jest stosowany – dotyczy bardziej warunków społeczno-środowiskowych życia konkretnej osoby, niż wartości samego życia.

Tak rozumiane życie domaga się obrony, umacniania, czci i miłości (EV, nr 42) oraz autentycznej promocji (EV, nr 87). Dlatego Jan Paweł II uczył, że „potrzebna jest powszechna mobilizacja sumień i wspólny wysiłek etyczny, aby wprowadzić w czyn wielką strategię obrony życia. Wszyscy razem musimy budować nową kulturę życia: nową, to znaczy zdolną podejmować i rozwiązywać istniejące dziś, a dawniej nieznanne problemy związane z ludzkim życiem; nową, to znaczy bardziej zdecydowaną i czynnie przyjętą przez wszystkich chrześcijan; nową, to znaczy zdolną pobudzić do poważnej i śmiałej konfrontacji kulturowej z wszystkimi. Nagląca potrzeba tej odnowy kultury wynika z sytuacji dziejowej, w jakiej obecnie żyjemy, ale przede wszystkim jest zakorzeniona w samej misji ewangelizacyjnej, powierzonej Kościołowi. Ewangelia bowiem zmierza do «przemienienia od wewnątrz i odnowienia ludzkości»; jest jak zaczyn, który zakwasza całe ciasto (por. Mt 13, 33) i dlatego ma przenikać wszystkie kultury i ożywiać je od wewnątrz, aby wyrażały całą prawdę o człowieku i o jego życiu” (EV, nr 95).

64 Zob. w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/sick/documents/papa-francesco_20141203_giornata-malato.html [30.04.2015 r.].

65 D. Fares, *Papież Franciszek o kulturze spotkania*, tłum. S. Tuszyński, Kraków 2014, s. 79, 84.

66 Takie rozumienie życia prezentują w swoich badaniach i publikacjach m.in.: Jerome Lejeune, Włodzimierz Fijałkowski, czy też Wanda Półtawska.

Kościół katolicki wierny prawdzie o człowieku i oświecony blaskiem wiary nieustannie głosi Ewangelię życia. Jan Paweł II przypomina także w swoim nauczaniu, że służba życiu, to wielkie wyzwanie i zarazem pole dla pracy wychowawczej (EV, nr 95–98).

Bibliografia

- Brusiło J. (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, t. 2, Tarnów 2012.
- Cekiera Cz., I. Niewiadomska (red.), *Rozwój osoby w Kazimierza Dąbrowskiego teorii dezintegracji pozytywnej*, Lublin 1997.
- Daszykowska J., *Jakość życia w perspektywie pedagogicznej*, Kraków 2007.
- Dyrda M. J., *Pedagogika społeczna o aspiracjach, jakości i sensie życia*, Warszawa 2009.
- Fares D., *Papież Franciszek o kulturze spotkania*, tłum. S. Tuszyński, Kraków 2014.
- Frankl V. E., *Bóg ukryty. W poszukiwaniu ostatecznego sensu*, przeł. A. Wolnicka, Warszawa 2012.
- Frankl V. E., *Wola sensu. Założenia i zastosowanie logoterapii*, przeł. A. Wolnicka, Warszawa 2010.
- Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus. W stulecie encykliki Leona XIII Rerum Novarum* (01.05.1991).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici. O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II* (30.12.1988).
- Jan Paweł II, *Badania naukowe i etyka*. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk, 20.10.1994, w: K. Szczygieł, dz. cyt., s. 258–263.
- Jan Paweł II, *Człowiek chory zawsze zachowuje swą godność*. Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu Lekarzy Katolickich (20.03.2004), w: J. Brusiło dz. cyt., s. 294–297.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae. O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego* (25.03.1995).
- Jan Paweł II, *Ludzie starsi w życiu społeczeństwa*, List do uczestników II Światowego Zgromadzenia poświęconego problemom starzenia się ludności (03.04.2002), w: J. Brusiło, dz. cyt., s. 186–188.
- Jan Paweł II, *Trzeba raz jeszcze stwierdzić: każde życie jest święte*. Przemówienie do uczestników XI Międzynarodowego Kongresu Medycyny Perinatalnej, 14.04.1998, w: K. Szczygieł, dz. cyt., s. 209–211.
- Jan Paweł II, *W obronie życia i zdrowia każdej osoby ludzkiej*. Przesłanie do członków Papieskiej Akademii Pro Vita, w: J. Brusiło, dz. cyt., s. 208–211.
- Katechizm Kościoła Katolickiego (11.10.1992).

- Norkowski J. M., *Człowiek umiera tylko raz. Mało znane fakty dotyczące śpiączki, stanu wegetatywnego i śmierci mózgowej*, Warszawa 2013.
- Olczyk A., *Kultura śmierci*, w: J. Nagórny, K. Jeżyna (red.), *Jan Paweł II. Encyklopedia naukania moralnego*, Radom 2005, s. 280–283.
- Sujka A. (opr.), *Jan Paweł II. O życiu – aborcja, eutanazja, wojna*, Kraków 2005.
- Szczygieł K. (red.), *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, t. 1, Tarnów 1998.
- Szostek A., *Rozum i etyka. Postulaty encykliki „Fides et ratio” wobec etyki*, w: A. Maryniarczyk, A. Gudaniec (red.), *Rozum otwarty na wiarę*, Lublin 2000, s. 137–152.
- Żurek A., *Wartość ludzkiego życia według nauczania Jana Pawła II*, w: J. Śledzianowski, T. Sako-wicz (red.), *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce 2006, s. 45–50.

SUMMARY

Holiness or the quality of living? The values and sense of living in the light of the teaching of John Paul II

The term which is gaining staggering “career” nowadays is “the quality of living.” The interest in it of the representatives of different scientific disciplines from medicine through psychology, economy, sociology and pedagogy causes that this term is analysed and interpreted in all sorts of ways. It has not only the subjective and objective dimension but also individual and social. Although, the interdisciplinary character of the values of living issue is currently emphasized, the Catholic Church in its teaching draws our attention to the dangers in overusing it and replacing with it these terms as the holiness and dignity of living. The suggested article is the reflection on the values of living in the context of mentioned terms.

Key words: the values of living, the holiness of living, the dignity of living, the quality of living